

Sygn. akt I USKP 6/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 3 lutego 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Gonera (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Halina Kiriło

SSN Piotr Prusinowski

w sprawie z odwołania Z. G.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w B.
o prawo do emerytury,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 3 lutego 2021 r.,
skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 13 grudnia 2018 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania i
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B., decyzją z 19 marca 2018 r., odmówił ubezpieczonemu Z. G. prawa do emerytury w niższym wieku, ponieważ ubezpieczony nie wykazał 15 lat pracy w szczególnych warunkach na dzień 1 stycznia 1999 r.

Ubezpieczony wniósł odwołanie od tej decyzji, domagając się jej zmiany i przyznania mu prawa do emerytury. W uzasadnieniu wniósł o zaliczenie do okresu pracy w szczególnych warunkach zatrudnienia od 2 września 1976 r. do 31 grudnia 1998 r. w B. S.A. w Ż. na stanowisku ślusarza.

Odpowiadając na odwołanie, organ rentowy wniósł o jego oddalenie.

Sąd Okręgowy w B., wyrokiem z 6 czerwca 2018 r., zmienił zaskarżoną decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w B. w ten sposób, że przyznał ubezpieczonemu Z. G. prawo do emerytury, poczynawszy od 16 marca 2018 r.

Sąd Okręgowy ustalił, że odwołujący się ubezpieczony (ur. 16 marca 1958 r.), z wykształcenia ślusarz, w dniu 16 lutego 2018 r. złożył do organu rentowego wniosek o emeryturę w niższym wieku (60 lat). Poza sporem było, że na dzień 1 stycznia 1999 r. wykazał łącznie 25 lat, 3 miesiące i 27 dni okresów składkowych i nieskładkowych oraz że 16 marca 2018 r. ukończył 60 lat.

Odwołujący się przedstawił organowi rentowemu świadectwo wykonywania prac w szczególnych warunkach, wystawione przez prezesa zarządu B. S.A. w K. z 31 stycznia 2002 r., z którego wynika, że w okresie od 2 września 1976 r. do 31 lipca 2001 r. stale i w pełnym wymiarze czasu pracy wykonywał pracę ślusarza (ostrzarcza-szlifierza) na stanowisku ostrzarcza-szlifierz. Organ rentowy nie uwzględnił jednak tego okresu jako pracy w szczególnych warunkach, podnosząc, że pracodawca nie określił charakteru pracy ubezpieczonego zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach (Dz.U. Nr 8, poz. 43).

Sąd Okręgowy ustalił, że ubezpieczony w okresie od 2 września 1976 r. do 31 lipca 2001 r. był zatrudniony w B. S.A. w K. – Tartak w Ż. w pełnym wymiarze czasu pracy i wykonywał pracę ślusarza w systemie dwuzmianowym. Podlegał kierownikowi warsztatu, który to warsztat znajdował się na terenie Tartaku w Ż. Pracodawca określił stanowisko zajmowane przez ubezpieczonego jako szlifierz-ostrzarcza, jednakże ubezpieczony stale i w pełnym wymiarze czasu pracy pracował jako ślusarz, wykonując takie prace, jak: kucie i cięcie pił trakowych na wymiar, okuwanie (ulistwienie), zgniatanie zębów w piłach, lutowanie i spawanie pił i inne

czynności związane z przygotowaniem pił do ostrzenia. Natomiast ostrzarze-szlifierze wykonywali czynności końcowe, tj. ostrzyli piły. Ubezpieczony wykonywał czynności wcześniejsze, poprzedzające przekazanie pił do ostrzenia, co Sąd Okręgowy ustalił na podstawie zeznań świadków A. A. i D. F., którzy pracowali razem z ubezpieczonym. W warsztacie panował hałas i zapylenie.

W ocenie Sądu Okręgowego, odwołanie zasługuje na uwzględnienie, gdyż odwołujący się ubezpieczony spełnił sporny warunek 15 lat pracy w szczególnych warunkach na dzień 1 stycznia 1999 r., przy zaliczeniu mu do pracy w szczególnych warunkach okresu od 2 września 1976 r. do 31 grudnia 1998 r. na stanowisku ślusarza w B. S.A. w K. – Tartak w Ż., a to na mocy art. 184 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 1383 i zm.) w związku z zarządzeniem nr 16 Ministra Rolnictwa, Leśnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 31 marca 1988 r. (Dz.Urz. Min. Rol. Nr 2, poz. 2-5 zał. nr 1 wykaz A dział VI poz. 16 - ślusarz).

Apelację od wyroku Sądu Okręgowego wniósł organ rentowy, zaskarżając go w całości i zarzucając: (-) naruszenie prawa materialnego – art. 184 w związku z art. 32 ustawy z o emeryturach i rentach z FUS oraz (-) naruszenie prawa procesowego przez błędną ocenę zebranego materiału dowodowego. Organ rentowy wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku oraz oddalenie odwołania.

Sąd Apelacyjny w (...), wyrokiem z 13 grudnia 2018 r., zmienił zaskarżony wyrok i oddalił odwołanie.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, Sąd pierwszej instancji wadliwie uznał, że ubezpieczony spełnił sporny warunek nabycia prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach przez zaliczenie mu do tej kategorii okresu pracy od 2 września 1976 r. do 31 grudnia 1998 r. na stanowisku ślusarza w B. S.A. w K. – Tartak w Ż., gdyż praca na tym stanowisku nie jest w ogóle wymieniona w załączniku A i B rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43).

Powyższej oceny prawnej nie zmienia treść zeznań świadków A. A. i D. F. oraz zeznań ubezpieczonego złożonych na rozprawie z 6 czerwca 2018 r., na podstawie których swoje rozstrzygnięcie wydał Sąd pierwszej instancji.

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...) wniósł ubezpieczony Z. G., zaskarżając wyrok w całości i opierając skargę kasacyjną na podstawach:

(-) naruszenia prawa materialnego: art. 184 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 2 i 4 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz § 2 ust. 1, § 1 ust. 1 w związku z § 4 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze;

(-) naruszenia przepisów postępowania: art. 233 § 1 k.p.c. w związku z art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c., a także art. 382 k.p.c. i art. 386 § 1 k.p.c., w następstwie czego doszło do braku wyczerpujących ustaleń i pominięcia odmiennych ustaleń dokonanych w postępowaniu pierwszoinstancyjnym.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu; ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i orzeczenie co do istoty sprawy; a także o rozstrzygnięcie o kosztach procesu, w tym kosztach zastępstwa procesowego, za wszystkie instancje.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną organ rentowy wniósł o oddalenie skargi oraz o zasądzenie kosztów postępowania według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna okazała się uzasadniona i z tej przyczyny została uwzględniona.

1. Uzasadnione są przede wszystkim kasacyjne zarzuty naruszenia prawa materialnego.

Zgodnie z art. 32 ust. 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jednolity: Dz.U. z 2020 r., poz. 53; dalej: ustawa emerytalna) dla celów ustalenia uprawnień do emerytury w

niższym wieku (art. 32 ust. 1) za pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach uważa się pracowników zatrudnionych przy pracach o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagających wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia.

W swoim orzecznictwie Sąd Najwyższy podkreślał wielokrotnie, że dla oceny, czy pracownik pracował w szczególnych warunkach, nie ma istotnego znaczenia nazwa zajmowanego przez niego stanowiska, lecz rodzaj powierzonej mu pracy. Praca w szczególnych warunkach to praca wykonywana stale (codziennie) i w pełnym wymiarze czasu pracy (przez 8 godzin dziennie, jeżeli pracownika obowiązuje taki wymiar czasu pracy) w warunkach pozwalających na uznanie jej za jeden z rodzajów pracy wymienionych w wykazie stanowiącym załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. z 1983 r. Nr 8, poz. 43, dalej: rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r.). Decydujące znaczenie w analizie charakteru pracy ubezpieczonego z punktu widzenia uprawnień emerytalnych ma zatem możliwość zakwalifikowania jej pod którąś z pozycji wymienionych w wykazie A, stanowiącym załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. (por. wyroki Sądu Najwyższego: z 14 września 2007 r., III UK 27/07, OSNP 2008, nr 21-22, poz. 325; z 19 września 2007 r., III UK 38/07, OSNP 2008, nr 21-22, poz. 329; z 6 grudnia 2007 r., III UK 66/07, LEX nr 483283; z 22 stycznia 2008 r., I UK 210/07, OSNP 2009, nr 5-6, poz. 75 i z 8 czerwca 2011 r., I UK 393/10, LEX nr 950426; w nowszym orzecznictwie wyrok z 15 listopada 2018 r., I UK 294/17, LEX nr 2577420). Z tego punktu widzenia uwzględnienie przez Sąd Apelacyjny w zaskarżonym wyroku tylko jednego elementu – że stanowisko ślusarza nie jest wymienione w wykazach A i B stanowiących załączniki do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. – było niewystarczające do prawidłowego rozstrzygnięcia sprawy.

W rozpoznawanej sprawie należało uwzględnić, że ubezpieczony w spornym okresie pracował w tartaku, czyli w przemyśle drzewnym. Rodzaj wykonywanej przez niego pracy (a nie stanowisko pracy) należało zatem przyporządkować do

którejsz z pozycji uwzględnionych w dziale VI. zatytułowanym „W leśnictwie, przemyśle drzewnym i papierniczym”, w wykazie A, stanowiącym załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. Faktycznie, wśród siedemnastu pozycji uwzględnionych w dziale VI. nie zostało wymienione stanowisko pracy „ślusarz”, albo „szlifierz”, albo ślusarz-szlifierz”, nie zostało także wymienione stanowisko „szlifierz-ostrzacz”. Wszystkie pozycje z działu VI. skonstruowane są nie na nazwach stanowisk pracy, lecz na pewnym opisie czynności (np. prace przy zrywce i wywózce drewna z lasu, obsługa urządzeń do mechanicznego rozdrabniania drewna, impregnowanie drewna metodą dyfuzyjną i ręczną oraz wybielanie wikliny itd.). Ubezpieczony twierdzi, że jego praca powinna być zakwalifikowana pod poz. 4 „prace przy suchej destylacji drewna i węgla aktywnego”, bo w taki sposób były kwalifikowane prace wykonywane w tartakach. Określenie „prace przy suchej destylacji drewna i węgla aktywnego” jest dość enigmatyczne. W tej kategorii mogą się mieścić różne stanowiska pracy. Dlatego też Sąd Okręgowy odwołał się – przy dokonywaniu klasyfikacji pracy wykonywanej przez ubezpieczonego – do treści zarządzenia Nr 16 Ministra Rolnictwa, Leśnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 31 marca 1988 r. w sprawie stanowisk pracy, na których wykonywane są prace w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.Urz. Min.Roln. z 4 listopada 1988 r. Nr 2, poz. 2-5). Zarządzenie to dotyczyło między innymi stanowisk pracy w przemyśle drzewnym, które były ówczesznie traktowane jako stanowiska pracy w szczególnych warunkach.

W załączniku Nr 1 do zarządzenia Nr 16 Ministra Rolnictwa, Leśnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 31 marca 1988 r. w punkcie A. wymieniono stanowiska występujące w działach podstawowych rolnictwa, leśnictwa i przemysłu rolno-spożywczego, na których wykonywane są prace w szczególnych warunkach, uprawniające do niższego wieku emerytalnego, wymienione w wykazie A. stanowiącym załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. W dziale VI. tego wykazu, zatytułowanym „W leśnictwie, przemyśle drzewnym” pod poz. 4 – Prace przy suchej destylacji drewna i węgla aktywnego wymieniono m.in. stanowiska ślusarza (poz. 16), ślusarza aparutowego (poz. 21), ślusarza narzędziowego (poz. 45), ślusarza remontowo-montażowego (poz. 48). Na tej

podstawie pracodawca wystawił ubezpieczonemu świadectwo pracy w szczególnych warunkach.

O ile rację miał Sąd Apelacyjny, że stanowisko ślusarza nie zostało wymienione literalnie w wykazie stanowiącym załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r., o tyle w celu ustalenia, jakie stanowiska pracy mogą być uwzględniane w ogólnej kategorii „prace przy suchej destylacji drewna i węgla aktywnego” należało posiłkowo, na bazie materiału dowodowego zgromadzonego w toku postępowania przed Sądem Okręgowym, skorzystać z zarządzenia Nr 16 Ministra Rolnictwa, Leśnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 31 marca 1988 r. Z zarządzenia tego wynika, że prace ślusarza (także ślusarza narzędziowego) mieściły się w 1988 r. pod pojęciem „prac przy suchej destylacji drewna i węgla aktywnego”.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że wykazy resortowe, wydane na podstawie § 1 ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. nie mają – po wejściu w życie Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r. – charakteru normatywnego (powszechnie obowiązujących przepisów prawa). Mają jednak charakter informacyjny, techniczno-porządkujący, uściślający. Z faktu, że właściwy minister, kierownik urzędu centralnego czy centralny związek spółdzielczy w porozumieniu z Ministrem Pracy, Płac i Spraw Socjalnych ustalił w podległych i nadzorowanych zakładach pracy, że dane stanowisko pracy jest stanowiskiem pracy w szczególnych warunkach, może płynąć domniemanie faktyczne, że praca na tym stanowisku w istocie wykonywana była w takich warunkach i odwrotnie, brak konkretnego stanowiska pracy w takim wykazie może – w kontekście całokształtu ustaleń faktycznych – stanowić negatywną przesłankę dowodową (por. np. wyroki Sądu Najwyższego: z 16 czerwca 2009 r., I UK 20/09, LEX nr 515698; z 25 lutego 2010 r., II UK 218/09, LEX nr 590247; z 16 listopada 2010 r., I UK 124/10, LEX nr 707404; z 24 października 2018 r., II UK 308/17, LEX nr 2569803).

Wykaz resortowy ułatwia identyfikację określonego stanowiska pracy jako przynależnego do pracy w szczególnych warunkach – w szczególności, jeśli w wykazie stanowiącym załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. nie wymienia się konkretnych stanowisk, lecz operuje się pojęciem ogólnym np. „prace przy suchej destylacji drewna i węgla aktywnego”. Zarządzenia

resortowe mogą mieć istotne znaczenie w sferze dowodowej. Z wykazu prac zawartego w zarządzeniu może płynąć domniemanie faktyczne, że praca na stanowisku wymienionym w zarządzeniu w istocie wykonywana była w szczególnych warunkach.

W rozpoznawanej sprawie Sąd drugiej instancji powinien był rozważyć nie tylko możliwość zakwalifikowania pracy wnioskodawcy (ubezpieczonego) pod poz. 4 działu VI. wykazu A. stanowiącego załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. („prace przy suchej destylacji drewna i węgla aktywnego”), jak sugerował ubezpieczony w toku procesu, z uwzględnieniem wniosków wpływających z wyliczenia stanowisk pracy ujętych w dziale VI. poz. 4. pkt 16 i 21 załącznika Nr 1 do zarządzenia Nr 16 Ministra Rolnictwa, Leśnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 31 marca 1988 r., lecz także ustalić i ocenić, czy praca wykonywana przez niego była na tyle szkodliwa, że można ją uznać za pracę o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagającej wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia w rozumieniu art. 32 ust. 2 ustawy emerytalnej.

Sąd Apelacyjny nie dokonał jednoznacznej i definitywnej oceny, czy wnioskodawca wykonywał pracę w szczególnych warunkach, pozwalającą na nabycie przez niego uprawnień emerytalnych w niższym wieku. Jedyne argumenty Sądu – że stanowisko ślusarza nie jest wymienione w załącznikach A i B do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. – nie jest wystarczający do odmówienia wnioskodawcy prawa do emerytury w niższym wieku.

Praca w warunkach szczególnych to praca, w której pracownik w stopniu znacznym jest narażony na niekorzystne dla zdrowia czynniki. Jako przykłady takiej pracy można wymienić: pracę w narażeniu na hałas przekraczający dozwolone normy, w zapyleniu, w oparach chemicznych, w wysokich temperaturach. Pracę taką pracownik musi wykonywać stale i w pełnym wymiarze czasu pracy, obowiązującym na danym stanowisku, aby nabyć prawo do emerytury w niższym wieku emerytalnym (por. wyrok Sądu Najwyższego z 23 stycznia 2018 r., III UK 22/17, LEX nr 2449673). Decydujące znaczenie ma to, czy pracownik w ramach swoich obowiązków stale i w pełnym wymiarze czasu pracy był narażony na działanie tych samych szkodliwych czynników, na które narażeni byli pracownicy

zatrudnieni na innym stanowisku, wymienionym w załączniku do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r., skoro ich narażenie na czynniki szkodliwe pozwalało na zaliczenie ich pracy do prac w szczególnych warunkach (por. wyrok Sądu Najwyższego z 8 listopada 2017 r., III UK 210/16, LEX nr 2428257 i powołane w jego uzasadnieniu inne orzeczenia). W przypadku wnioskodawcy ustalenia i oceny wymagało, czy ewentualne narażenie go na szkodliwe czynniki oddziałujące na jego organizm w czasie pracy może uzasadniać przyznanie mu emerytury w niższym wieku. Brak takich ustaleń uniemożliwia zakwalifikowanie pracy wnioskodawcy według kryteriów określonych w art. 184 w związku z art. 32 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w związku z § 2 ust. 1 oraz § 4 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. Brak możliwości dokonania subsumcji sprawia, że uzasadniona jest materialnoprawna podstawa rozpoznawanej skargi kasacyjnej.

2. Kasacyjne zarzuty naruszenia przepisów postępowania są o tyle uzasadnione, o ile Sąd Apelacyjny nie dokonał wystarczających i odpowiednich ustaleń pozwalających na właściwą subsumcję (zastosowanie prawa materialnego). Zarzut naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. nie poddaje się ocenie Sądu Najwyższego (ze względu na treść art. 398³ § 3 k.p.c.), jednak częściowo uzasadniony okazał się zarzut naruszenia art. 382 k.p.c. w rezultacie nieuwzględnienia dowodów zgromadzonych przez Sąd Okręgowy i pominięcia dokonanych przez ten Sąd ustaleń faktycznych co do rodzaju pracy ubezpieczonego w spornym okresie.

Ponieważ kasacyjne zarzuty naruszenia prawa materialnego okazały się uzasadnione, Sąd Najwyższy uwzględnił skargę kasacyjną i orzekł na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 k.p.c.